

**Пропозиції та зауваження НААУ
до проекту Закону України «Про внесення змін до Господарського
процесуального кодексу України та Цивільного процесуального кодексу
України щодо нормативного врегулювання деяких питань забезпечення
позову (реєстр. № 15163 від 09.04.2026)**

Метою прийняття проекту Закону України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України та Цивільного процесуального кодексу України щодо нормативного врегулювання деяких питань забезпечення позову (реєстр. № 15163 від 09.04.2026) (далі – Законопроект), як зазначено у п. 2 пояснювальної записки до нього, є забезпечення правової визначеності та єдності судової практики щодо застосування заходів забезпечення позову на стадії касаційного перегляду, а також підвищення ефективності судового захисту прав та інтересів учасників господарського та цивільного процесу.

Вказана проблематика дійсно є актуальною, особливо, з огляду на ухвалу Великої Палати Верховного Суду від 21.01.2026 у справі № 925/632/19 (<https://reyestr.court.gov.ua/Review/134041286>), якою відмовлено у задоволенні позову на стадії касаційного розгляду через відсутність у суду касаційної інстанції (як суду права, а не суду факту) повноважень встановлювати обставини та оцінювати докази, якими такі обставини підтверджуються, що виключає можливість вирішення питання про забезпечення позову (див. пункти 22 – 35 вказаної ухвали). При цьому гостроту вказаної проблематики підтверджує наявність окремої думки (<https://reyestr.court.gov.ua/Review/134540541>) відносно наведеної ухвали Великої Палати Верховного Суду, яка (окрема думка) була висловлена п'ятьма судьями щодо можливості забезпечення позову на будь-якій стадії господарського або цивільного процесу загалом, тобто судами першої, апеляційної та касаційної інстанцій включно (див. пункти 4.9 – 4.61 окремої думки), на відміну від адміністративного судочинства, де такі повноваження наявні лише у судів першої та апеляційної інстанцій (ч. 3 ст. 150 КАС України).

Розглянувши Законопроект, можливо висловити щодо його змісту такі зауваження та пропозиції.

1. Так, у Законопроекті пропонується, зокрема, статтю 138 ГПК України доповнити частиною четвертою такого змісту:

«4. Заява про забезпечення позову подається до суду касаційної інстанції лише у разі касаційного оскарження постанови апеляційного суду, ухваленої за результатами апеляційного перегляду рішення суду першої інстанції по суті

справи. Заява про забезпечення позову, подана до суду касаційної інстанції, у разі касаційного оскарження рішень, прийнятих з процесуальних питань, залишається судом без розгляду».

Такою ж за змістом нормою пропонується доповнити ч. 5 ст. 152 ЦПК України.

Загалом, підтримуючи доцільність вказаних змін, із цього приводу видається доцільним зазначити, що запропонована редакція передбачає виникнення такого права учасника справи лише у разі касаційного оскарження постанови апеляційного суду, ухваленої за результатами апеляційного перегляду рішення суду першої інстанції по суті справи, тоді як заяви, подані під час оскарження рішень із процесуальних питань, мають залишатися без розгляду.

Проте такий підхід містить високі ризики обмеження у праві на ефективний судовий захист. Існує значна категорія судових рішень, які формально вважаються такими, що прийняті з процесуальних питань, проте за своїми наслідками вони є остаточними для конкретного провадження та призводять до завершення розгляду справи без вирішення спору по суті. До таких рішень належать, зокрема, ухвали про повернення заяви позивачеві, про відмову у відкритті провадження, про закриття провадження у справі або про залишення позову без розгляду, які, у разі їх залишення без змін судом апеляційної інстанції, можуть бути окремо оскаржені в суді касаційної інстанції. Проте може мати місце об'єктивна потреба у вжитті заходів забезпечення позову з боку позивача для запобігання відчуженню майна відповідачем або іншим діям, що зроблять виконання рішення надалі істотно ускладненим чи неможливим у разі задоволення касаційної скарги та скасування ухвали, що перешкоджає провадженню у справі.

Таким чином, формулювання «лише у разі касаційного оскарження постанови апеляційного суду, ухваленої за результатами апеляційного перегляду рішення суду першої інстанції по суті справи» може бути переглянute в бік розширення, щоб охопити всі випадки касаційного перегляду рішень, якими закінчено розгляд справи по суті або які перешкоджають провадженню у справі надалі. Крім того, субінститут зустрічного забезпечення має виступити достатнім процесуальним запобіжником для зловживання інститутом забезпечення позову, у тому числі і на стадії касаційного розгляду.

Крім того, враховуючи відсутність норми в ГПК України та ЦПК України щодо прямого законодавчого дозволяння забезпечення позову на стадії

апеляційного перегляду (такий непрямий дозвіл виводиться через відсутність прямої заборони, а також тлумаченням меж та порядку апеляційного перегляду), з метою структурної послідовності пропонується частину 4 ст. 138 ГПК України викласти в такій редакції:

«4. Заява про забезпечення позову може подаватися до суду апеляційної або касаційної інстанції у випадку виникнення або продовження існування підстав для вжиття заходів забезпечення позову на стадії апеляційного або касаційного провадження відповідно.».

В аналогічній редакції пропонується викласти частину 5 ст. 152 ЦПК України.

2. Законопроект (у частині змін до ст. 138 ГПК України та ст. 152 ЦПК України) передбачає, що у разі оскарження рішень, прийнятих судами першої та апеляційної інстанцій з процесуальних питань, заява про забезпечення позову, подана до суду касаційної інстанції, «залишається судом без розгляду». Такий підхід вступає у суперечність із логікою побудови інституту забезпечення позову, закріпленою, зокрема, у ч. 7 ст. 140 ГПК України (аналогічно ч. 10 ст. 153 ЦПК України), яка встановлює уніфікований наслідок для випадків порушення вимог щодо подання відповідної заяви, а саме її повернення заявнику.

Тому, у разі, якщо п. 1 цих зауважень і пропозицій не буде підтриманий і відповідна норма залишиться без змін, видається доцільним замінити формулювання «залишається судом без розгляду» на «повертається заявнику», що узгодить положення Законопроекту із загальним процесуальним порядком розгляду заяв про забезпечення позову.

3. Зміни, запропоновані до ч. 1 ст. 143, ч. 1 ст. 145, ч. 4 ст. 294, ч. 2 ст. 314, п. 4 ч. 1 ст. 315 ГПК України, як і до ч. 1 ст. 156, ч. 1 ст. 158, ч. 8 ст. 394, ч. 2 ст. 415, п. 4 ч. 1 ст. 416 ЦПК України, підтримуються в повному обсязі.

4. З метою гармонізації запропонованих змін до ст. 145 ГПК України у вигляді її доповнення новою частиною 101 із іншими положеннями ГПК України, пропонується нову частину 101 ст. 145 ГПК України викласти в такій редакції:

«101. У разі скасування судом касаційної інстанції судових рішень судів першої та апеляційної інстанцій і направлення справи на новий розгляд або для продовження розгляду, заходи забезпечення позову зберігають свою дію до набрання законної сили відповідним судовим рішенням за результатом такого

нового розгляду або продовження розгляду, якщо не буде допущено заміну одного заходу забезпечення позову іншим або такі заходи забезпечення позову не будуть скасовані.».

В аналогічній редакції пропонується викласти частину 101 ст. 158 ЦПК України.